

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ТАНРИВЕРДІЄВ ХАЗАРІ МУСА-ОГЛИ

УДК 343.102:343.132

**ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ЩОДО НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чернявський Сергій Сергійович,
Національна академія внутрішніх справ,
проректор

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Дрозд Валентина Георгіївна,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
начальник 3-го науково-дослідного відділу
науково-дослідної лабораторії проблем правового та
організаційного забезпечення діяльності Міністерства

кандидат юридичних наук, доцент

Єрмаков Юрій Олександрович,
Головне управління Національної поліції України в м. Києві,
старший оперуповноважений в особливо важливих справах
управління карного розшуку

Захист відбудеться «18» грудня 2020 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «18» листопада 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Народний депутат України – особа, обрана до складу Верховної Ради України на депутатський мандат. Основні положення щодо порядку виборів, прав і обов'язків народних депутатів України визначають ст. 76–81 Конституції України, а також закріплені правові імунітети у вигляді особливого порядку притягнення їх до відповідальності (ч. 3 ст. 80). Такий виняток носить публічно-правовий характер і слугує публічним інтересам, є гарантією здійснення цим суб'єктом суспільно корисних і важливих державних функцій, професійної діяльності в інтересах усіх членів суспільства.

Інститут недоторканності певної категорії осіб наявний здебільшого в демократичних країнах і є гарантією їхньої захищеності від неправомірного кримінального переслідування під час виконання ними своїх професійних обов'язків. Однак в Україні недоторканність таких осіб має широкий характер, що значною мірою ускладнює розслідування вчинених ними кримінальних правопорушень. Норми чинного кримінального процесуального законодавства України фактично унеможливають здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які користуються недоторканністю. Це, безперечно, сприяло тому, що на початку 2020 року набули чинності Закони України «Про внесення змін до ст. 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (2019) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність до Закону України «Про внесення змін до ст. 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України» (2019), якими скасовано депутатську недоторканність парламентарів. Таке скасування у кримінально-процесуальному законодавстві передбачило особливості початку досудового розслідування щодо народного депутата, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) (СРД) і негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) щодо нього.

Проблемні питання досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю, набули наукового осмислення у працях учених радянського та сучасного періодів, зокрема Ю. П. Аленіна, С. А. Альперта, Т. В. Варфоломеевої, С. Г. Волкотруба, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, Ю. М. Грошевого, В. В. Долежана, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, І. М. Козьякова, М. В. Косюти, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, О. І. Медведька, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. Л. Ортинського, А. І. Палюха, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, М. В. Руденка, В. М. Савицького, Д. Б. Сергєєвої, Г. П. Середи, М. С. Строговича, О. Ю. Татарова, В. Я. Тація, В. М. Тертишника, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, А. В. Шевчишена, М. Є. Шумила, П. В. Цимбала, О. О. Юхна, О. Г. Яновської та ін. Деякі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, вчинених народними депутатами, досліджувалися І. В. Бабій (2009), В. М. Трепаком (2011), Є. А. Котецем (2018), С. В. Свириденком (2018), І. С. Ганенком (2020).

Вагомий внесок згаданих учених у розроблення вказаної проблематики є безперечним, однак однією з важливих умов розбудови демократичної держави європейського зразка є створення дієвої системи кримінальної юстиції, яка здатна забезпечити безпеку громадян, захист їхніх прав і свобод, а також інтересів суспільства й держави від кримінальних правопорушень. Це зумовило прийняття нового КПК України, який докорінно змінив систему кримінального провадження, правовий статус багатьох його учасників, процесуальну форму здійснення досудового розслідування та судочинства і як релевантний наслідок цих новацій – в Україні почала формуватися правозастосовна практика, що відповідає європейським стандартам захисту прав людини та здійснення правосуддя. Тому, в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики особливості досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України потребують окремого комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних кримінальних процесуальних проблем. Зазначені фактори обумовлюють вибір теми дисертаційної роботи та її актуальність, а також свідчать про необхідність її комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015) та плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393 р.); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 24 червня 2014 р. (протокол № 14).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, що пов'язані з процесуальним порядком проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для реалізації зазначеної мети необхідно вирішити такі *задачі*:

- розкрити стан наукової розробленості проблем законодавчої регламентації та досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народних депутатів України;
- надати характеристику статусу народного депутата України як суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин;
- узагальнити зарубіжний досвід регламентації кримінальної процесуальної діяльності щодо осіб, які користуються недоторканністю;
- з'ясувати особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народних депутатів України;
- розкрити процесуальний порядок повідомлення про підозру народним депутатам України;
- охарактеризувати порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження до народних депутатів України;
- обґрунтувати необхідність удосконалення правової регламентації проведення слідчих (розшукових) дій за участі народних депутатів України;
- виявити проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо народних депутатів України.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю.

Предмет дослідження – досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, виконання обумовлених нею завдань, забезпечення наукового обґрунтування результатів дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, які застосовуються в юридичній науці. Зокрема, *історико-правовий* – під час узагальнення стану наукових досліджень і характеристики законодавчої регламентації досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народних депутатів України (підрозділ 1.1); *діалектичний* – дозволив розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість та сприяв розумінню об'єкта дослідження в частині поєднання науки та практичної діяльності відповідних уповноважених учасників кримінального провадження (розділи 2–3); *системно-структурний* – для визначення особливостей проведення процесуальних дій під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народних депутатів України, виявлення колізій та прогалин у розслідування кримінальних правопорушень, вчинених ними (розділи 2–3); *порівняльно-правовий* – для порівняння норм чинного законодавства України та інших держав, а також під час аналізу наукових позицій щодо питань, пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень, вчинених народними депутатами України (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, розділ 3); *формально-логічний* – для аналізу норм чинного законодавства України, що регулюють порядок досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народних депутатів України та формулюванні пропозицій стосовно вдосконалення окремих кримінальних

процесуальних норм (розділи 2–3); *статистичний* – при узагальненні кількісних результатів, опрацюванні статистичних звітів та емпіричного матеріалу (розділи 1–3); *соціологічний* (анкетування, інтерв'ювання, опитування) – при вивченні думок практичних працівників, з'ясуванні ефективності застосування окремих правових інститутів та організаційних заходів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби статистики України за період 2013–2019 рр.; результати вивчення 10 кримінальних проваджень щодо народних депутатів України та 14 судових рішень, винесених слідчими суддями; зведені дані опитування 147 респондентів (30 суддів, 35 прокурорів, 65 детективів, 57 слідчих) у м. Києві; слідча та прокурорська практика з урахуванням значного досвіду роботи автора в Національній поліції України та Національному антикорупційному бюро України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці в умовах реалізації нового кримінального процесуального законодавства та конституційних змін комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України, в якому на основі критичного опрацювання положень теорії кримінального процесу, аналізу правозастосовної практики сформульовано висновки концептуального характеру, що дозволяють вирішити низку завдань практико-прикладного характеру, зокрема:

вперше:

- розроблено алгоритм (програму) дій суб'єктів досудового розслідування (прокурора, слідчого) у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України з моменту встановлення факту вчинення кримінального правопорушення до направлення обвинувачення до суду;

- аргументовано, що кримінальна процесуальна діяльність Генерального прокурора у досудовому розслідуванні щодо народних депутатів України має не наглядний, а обвинувальний характер, оскільки він вносить відомості до ЄРДР, формує обвинувачення шляхом організації досудового розслідування та процесуального керівництва ним; його професійний інтерес полягає у здійсненні досудового розслідування в суворій відповідності до вимог закону з метою формування доказів обвинувачення, які є належними, допустимими, достовірними і достатніми для обґрунтованого твердження про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення;

- запропоновано порядок прийняття рішення про початок досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених народним депутатом України, й вирішення у зв'язку з цим питань підслідності, обліку кримінальних правопорушень, руху кримінальних проваджень, повідомлення про підозру, застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- виокремлено та окреслено пошуково-пізнавальні можливості СРД та НСРД, які проводяться у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів

України, якими є ті, що спрямовані винятково на отримання доказів (аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, спостереження за особою, контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту), на вирішення розшукових завдань (встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу) та мають подвійне призначення (моніторинг банківських рахунків);

– розкрито особливості здійснення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій з урахуванням правового статусу народних депутатів України, що поєднують у визначеній послідовності процесуальні дії та організаційні заходи, заходи забезпечення кримінального провадження. Обґрунтовано, що недотримання гарантій діяльності цих осіб, передбачених КПК України та іншими нормативно-правовими актами, що визначають їх правовий статус, під час прийняття окремих процесуальних рішень і здійснення процесуальних дій має наслідком визнання одержаних доказів недопустимими. З метою усунення неоднозначного трактування положень ст. 481 КПК України щодо здійснення повідомлення про підозру таким суб'єктам запропоновано доповнити ч. 2 ст. 481 КПК України, де закріпити право прокурора, який склав письмове повідомлення про підозру у випадках, передбачених ч. 1 цієї статті, доручити слідчому його вручення;

удосконалено:

– положення про розширене тлумачення особливостей порядку притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, передбачених ст. 482-2 КПК України, з визначенням обов'язку для Генерального прокурора (особи, що виконує обов'язки Генерального прокурора) після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування;

– зміст поняття «здійснення повідомлення про підозру народному депутату України», що складається з самого тексту повідомлення (ст. 277 КПК України) та безпосереднього вручення повідомлення (ст. 278 КПК України);

– процесуальний порядок оскарження ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою в частині визначеного розміру застави;

дістало подальший розвиток:

– визначення «депутатської недоторканності (іmunітету)» як одного з найважливіших конституційних принципів, який гарантується державою, елемента правового статусу народного депутата, який юридично закріплений Основним Законом і є умовою успішної та ефективної діяльності депутатів, забезпечує безперешкодне та ефективне здійснення народним обранцем своїх функцій, що супроводжується особливим порядком притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешту;

– узагальнення зарубіжного досвіду кримінальної процесуальної діяльності щодо осіб, які користуються недоторканністю, за групами обмежень імунітету: початок кримінального провадження щодо депутата виключно за попередньої згоди парламенту (Аргентина, Бельгія, Болгарія, Латвія, Литва, Молдова, ФРН, Фінляндія, Франція); притягнення до кримінальної відповідальності за певні категорії злочинів (Португалії, США); початок кримінального провадження щодо депутата виключно, якщо він був затриманий на місці вчинення злочину або брав у ньому безпосередню чи опосередковану участь (Болгарія, Литва, Молдова, ФРН, Угорщина, Франція, Японія);

– наукові підходи до механізму реалізації кримінального процесуального законодавства при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження до народних депутатів України, зокрема виклику слідчим та прокурором, приводу, накладення грошового стягнення, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення та арешту майна, затримання особи і запобіжних заходів;

– окремі теоретичні та практичні положення проведення НСРД у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України, механізм їх проведення під час збирання, дослідження та оцінки фактів, фактичних даних, відомостей про факти, які процесуально закріплюються за допомогою процесуальної форми у протоколі як докази слідчим, прокурором;

– необхідність передбачити в окремій главі КПК України процесуальний порядок здійснення особливого кримінального провадження, в якій закріпити порядок здійснення як досудового розслідування, так і судового провадження щодо народних депутатів України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань цієї теми (акт Науково-дослідного інституту публічного права від 11 червня 2020 р.);

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – з метою розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 20 травня 2020 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення різних видів занять за відповідною дисципліною в системі підвищення кваліфікації прокурорів, слідчих і детективів (акт Національної академії внутрішніх справ від 17 червня 2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних, всеукраїнській конференціях та засіданні круглого столу, зокрема: «Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 20–21 травня 2016 р.); «Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 19–20 травня 2017 р.); «Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності та використання спеціальної техніки» (м. Дніпро, 6 грудня 2018 р.); «Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах» (м. Кривий Ріг, 16 травня 2019 р.);

«Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 17–18 травня 2019 р.); «Правова освіта: науковий погляд молодих вчених» (м. Київ, 24 січня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна у зарубіжному юридичному виданні (Киргизька Республіка), шести у збірниках тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань на 25 сторінках) і трьох додатків на 10 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки, з них основного тексту – 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх впровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, в яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового розроблення та законодавчої регламентації досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України»* на підставі аналізу наукових здобутків учених з'ясовано, що проблемні питання законодавчої регламентації досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народного депутата України здебільшого висвітлено в контексті положень КПК 1960 р. або до внесення останніх законодавчих змін, що стосуються здійснення правосуддя, скасування депутатської недоторканості (2020). В окремих монографічних дослідженнях розкриваються такі питання, як дослідження інституту недоторканності певних категорій осіб у кримінальному процесі України (С. Г. Волкотруб, О. О. Майданник, О. І. Радченко, О. О. Реєнт); загальні проблеми досудового розслідування у кримінальному провадженні (В. Г. Дрозд, В. В. Павловський, О. Ю. Татаров); аналіз правозастосовної практики, нормативно-правових актів і літературних джерел комплексного дослідження проблеми участі народного депутата України як підозрюваного у кримінальних провадженнях (М. А. Погорецький, І. В. Рогатюк, О. С. Старенький, О. В. Фараон, А. В. Шевчишен) та застосування до нього заходів кримінального провадження (О. В. Винокуров, Д. В. Колодчин, К. О. Серeda, В. І. Фаринник); процесуальний порядок збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо окремих категорій осіб, зокрема осіб, які займають особливо відповідальне становище (І. В. Бабій), щодо депутата місцевої ради (Г. М. Доросінська), користуються недоторканністю

(С. В. Свириденко), займають відповідальне та особливо відповідальне становище (Є. А. Котець).

Наголошено, що депутатська недоторканність не повинна бути повністю скасована, а лише обмежена, оскільки, по-перше, депутат у силу специфіки своєї професійної діяльності висловлює свою позицію та вчиняє відповідні дії, спрямовані на реалізацію його депутатських функцій і повноважень, а по-друге, варто спростити досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів та механізм притягнення їх до кримінальної відповідальності у тих випадках, коли його причетність до вчинення кримінального правопорушення є очевидною, зокрема у разі затримання даної особи в момент вчинення кримінального правопорушення або ж одразу після його вчинення.

У підрозділі 1.2 «Народний депутат України як суб'єкт кримінально-процесуальних правовідносин» дослідження історичного процесу зародження та еволюції правового інституту парламентської недоторканності у системах конституційного права різних країн на різних етапах їх розвитку засвідчило, що витoki цієї юридичної категорії походять ще з часів утворення перших централізованих держав з різними формами політичного устрою, в яких одночасно зі зростанням соціальної стратифікації та майнової і правової диференціації їх населення все більшої ваги почав набувати статус окремих посадовців, які були носіями державної та релігійної форм влади.

У сучасних умовах парламентською недоторканністю наділені члени законодавчих органів переважної більшості держав; депутатський імунітет є обов'язковим традиційним компонентом забезпечення незалежності представницьких органів влади, захисту демократизму та парламентаризму у будь-якому суспільстві; в ході історичного розвитку правового інституту депутатського імунітету загальні обсяги парламентської недоторканності поступово зменшуються (у більш розвинених країнах). Однак, на заміну скасованому «імунітету від кримінального переслідування» в Україні запроваджено його видозмінену форму – надмірна роль Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) у здійсненні досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого народним депутатом України, оскільки саме він вносить відомості, що можуть свідчити про його вчинення такими особами, до ЄРДР (ч. 1 ст. 482-2 КПК України), здійснює письмове повідомлення про підозру (п. 2 ч. 1 ст. 481 КПК України), погоджує клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, обшук, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також про застосування інших заходів, зокрема НСРД, що відповідно до закону обмежують права і свободи «народних обранців» (абз. 1 ч. 2 ст. 482-2 КПК України). Такий законодавчий підхід містить значні корупційні ризики та загалом може призвести до неможливості притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата України, навіть за вчинення кримінального правопорушення, жодним чином не пов'язаного із здійсненням його повноважень (наприклад, за порушення

правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України)).

Доведено, що заборону доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого народним депутатом України, іншим органам досудового розслідування, окрім Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та центрального апарату Державного бюро розслідувань (ДБР) відповідно до їх підслідності (ч. 5 ст. 36 КПК України), з огляду на предмет регулювання потрібно було б розмістити у ст. 216 КПК України, яка регламентує підслідність органів досудового розслідування.

Встановлено, що здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого народним депутатом України, центральним апаратом Державного бюро розслідування не узгоджується з ч. 4 ст. 216 КПК України, яка визначає підслідність слідчих органів ДБР. Крім того, згідно з ч. 1 ст. 218 КПК України досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, до юрисдикції якого віднесено місце вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» для забезпечення виконання завдань ДБР утворюються його територіальні управління. Отже, у випадку вчинення народним депутатом України кримінального правопорушення поза межами юрисдикції центрального апарату ДБР таке розслідування здійснюватиметься його відповідним територіальним управлінням.

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід регламентації кримінальної процесуальної діяльності щодо осіб, які користуються недоторканністю» встановлено, що притягнення парламентарів до кримінальної відповідальності без згоди Верховної Ради України, затримання чи арешту повністю узгоджується з конституційними засадами їх діяльності як представників народу у найвищому законодавчому органі держави і відповідає міжнародно-правовій практиці.

З'ясовано, що депутатська недоторканність є гарантією діяльності не лише українських законодавців, вона наявна у більшості демократичних держав, закріплена в конституціях США, Німеччини, Франції, Італії, Японії, Росії та багатьох інших країн. І хоча зміст та обсяг депутатського імунітету в різних країнах неоднакові, але ніде він, як правило, не має абсолютного характеру. Навпаки, загальносвітовою тенденцією у розвитку інституту депутатського імунітету є його поступове обмеження (у США конгресмен не може бути заарештований, якщо він перебуває на засіданні відповідної палати або прямує до палати чи повертається звідти, окрім випадків, які пов'язані із зрадою, тяжким кримінальним злочином чи порушенням громадського порядку (розділ 6 ст. 1 Конституції США); в Іспанії протягом строку дії мандата депутати та сенатори рівною мірою користуються імунітетом, їх можна затримати лише на місці вчинення злочину (ст. 71 Конституції Іспанії); відповідно до ст. 50 Конституції Японії члени обох палат, за винятком випадків, передбачених законом, не можуть бути заарештовані у період сесії парламенту, заарештовані ж до відкриття сесії на вимогу відповідної палати повинні звільнитися на період сесії).

Деякі Конституції передбачають непоширення депутатського імунітету на певні діяння, зокрема «державну зраду» (Ірландія, США), «зазіхання на визначені конституційні основи» (Німеччина, Туреччина). Часто конституційні тексти вказують тільки на тяжкі злочини з урахуванням особливостей змісту цього поняття в кримінальному праві країни (Конституції Албанії, Болгарії, Ірландії, США). Конституційній моделі депутатського імунітету більшості країн, які утворилися після розпаду Радянського Союзу, засвідчили закріплення абсолютизованого імунітету, і тільки Конституції Азербайджану, Білорусі, Грузії, Казахстану, Молдови, Таджикистану, Латвії передбачають можливість затримання парламентаря на місці вчинення злочину без попередньої згоди парламенту.

Розділ 2 «Процесуальний порядок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України»* досліджено правові та практичні питання відкриття кримінального провадження щодо народних депутатів.

З огляду на матеріали кримінальних проваджень, опитування слідчих і прокурорів наголошено на скасуванні положення ст. 482-2 КПК України щодо внесення відомостей про кримінальне правопорушення, вчинене народним депутатом України, до ЄРДР виключно Генеральним прокурором (або особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора) (таку пропозицію підтримали 89 % респондентів) у зв'язку з тим, що: наведене не узгоджується з концептуальними засадами початку досудового розслідування, визначеними ст. 214 КПК України, позаяк принципове значення щодо внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР має невідкладність і початок проведення розслідування, а не суб'єкт внесення таких відомостей; не завжди може бути відомий привілейований правовий статус суб'єкта злочину; визначення Генерального прокурора як особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, негативно впливає на швидкість та ефективність початку досудового розслідування; відсутність окремих додаткових умов щодо внесення відомостей до ЄРДР про кримінальні правопорушення, вчинені народними депутатами України, є свідченням того, що всі особи є рівними перед законом, незалежно від їхнього статусу, і кожне протиправне діяння, ким би воно не було вчинене, тягне за собою юридичну відповідальність.

Встановлено, що абз. 2 ч. 5 ст. 36 КПК України, яким встановлена заборона доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення за підозрою народного депутата України іншим органам досудового розслідування, окрім НАБУ та ДБР, не узгоджується з положеннями абз. 1 ч. 5 ст. 36 КПК України, які передбачають можливість доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, за винятком кримінальних правопорушень, віднесених

до підслідності НАБУ. Тому наведену норму, з огляду на предмет регулювання, варто розмістити у ст. 216 КПК України, що регламентує підслідність органів досудового розслідування.

У підрозділі 2.2 *«Особливості повідомлення про підозру народним депутатам України»* досліджено доктринальні підходи до змісту повідомлення особі про підозру, зокрема народним депутатам України.

Констатовано, що основною умовою здійснення повідомлення про підозру стосовно народних депутатів є наявність достатніх доказів. Процесуальне становище підозрюваного – народного депутата України необхідно розглядати відповідно до таких умов: статус підозрюваного у кримінальному провадженні виникає з моменту повідомлення народному депутату про підозру відповідно до ст. 481 КПК України; письмова форма повідомлення з одночасним врученням пам'ятки про його процесуальні права та обов'язки одночасно в день його складання; забезпечення прав підозрюваного стороною обвинувачення та захисником під час досудового розслідування; можливість імперативного (примусового) забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків у кримінальному провадженні.

Підтримано наукову позицію щодо порядку здійснення повідомлення про підозру таким суб'єктам, який складається з двох етапів: 1) складання тексту повідомлення (ст. 277 КПК України); 2) безпосереднє вручення повідомлення та роз'яснення по суті (ст. 278 КПК України). Таке повідомлення має бути здійснене лише тією особою, яка його склала, і в жодному разі не може бути доручене іншій особі. В іншому разі у контексті доручення відповідно до ст. ст. 36, 481 КПК України Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) або заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури щодо вручення іншим прокурором письмового повідомлення народному депутату України (ст. 480 КПК України), право на яке прямо не передбачене кримінальним процесуальним законом, може розглядатися як мінімізація гарантій діяльності цих осіб.

У підрозділі 2.3 *«Застосування заходів забезпечення кримінального провадження до народних депутатів України»* розглянуто юридичні та фактичні підстави застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи, що дозволило з'ясувати особливості їх реалізації щодо осіб, які користуються недоторканністю.

Наголошено, що загальною юридичною підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді на основі погодженого клопотання на їх застосування з Генеральним прокурором (особою, яка виконує обов'язки Генерального прокурора). Винятки становлять окремі заходи забезпечення кримінального провадження, які можуть застосовуватися і без ухвали слідчого судді, а саме: законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою (ст. ст. 207, 208 КПК України); тимчасове

вилучення майна (ст. 168 КПК України); виклик слідчим, прокурором (ст. 133 КПК України).

З урахуванням значення для швидкого встановлення особи підозрюваного тимчасового доступу до речей і документів (насамперед, оперативного отримання інформації про зв'язок абонента в операторів та провайдерів телекомунікацій) запропоновано законодавчо закріпити порядок отримання такої інформації без ухвали слідчого судді (за постановою прокурора або слідчого, погодженою Генеральним прокурором) у разі, якщо потрібні речі або документи не містять охоронюваної законом таємниці (ст. 162 КПК України); містять охоронювану законом таємницю, але народний депутат України, у володінні якого вони знаходяться, дає письмову згоду забезпечити доступ до них (шляхом копіювання інформації без вилучення її носіїв); у невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей, виявленням, запобіганням, припиненням тяжкого або особливо тяжкого злочину. Для запобігання зміни або знищення речей чи документів запропоновано ч. 4 ст. 163 КПК України доповнити таким положенням: «У випадку встановлення наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів слідчий суддя розглядає клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів протягом 24 годин з моменту його надходження до суду за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання».

На основі аналізу кримінальних проваджень наведено аргументацію внесення змін і доповнень до КПК України стосовно удосконалення підстав затримання уповноваженою службовою особою (п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України), а також надання повноважень слідчому за погодженням з Генеральним прокурором приймати рішення про обрання щодо підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки (ч. 4 ст. 176 КПК України). У разі вчинення народним депутатом України корупційного кримінального правопорушення запропоновано внести зміни до ч. 4 ст. 183 КПК України, зокрема: «4. Слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: ...4) щодо тяжкого або особливо тяжкого корупційного правопорушення».

Доведено, що у випадку подання клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та одночасно клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу обов'язок щодо надання копій клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність затримання, встановлений ч. 2 ст. 184 КПК України, має бути виконано одразу ж після проведення такого затримання. Саме ж клопотання про застосування запобіжного заходу погоджене Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора) повинно перебувати у слідчого судді до моменту виконання ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу народного депутата України або до закінчення строку дії цієї ухвали.

Обґрунтовано необхідність доповнити ч. 2 ст. 482 КПК України положенням, згідно з яким у разі вчинення народним депутатом України тяжкого

або особливо тяжкого злочину допускається проведення СРД без погодження з Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора) з метою запобігання вчиненню кримінального правопорушення, відвернення чи припинення його наслідків або забезпечення збереження доказів.

Розділ 3 «Процесуальний порядок збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій за участю народних депутатів України»* на підставі аналізу положень кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування встановлено недосконалість і невідповідність окремих норм з питань регламентації проведення СРД щодо цієї категорії осіб, що обумовлено складним характером їх юридичних підстав, якими є: 1) передбачена КПК України можливість їх проведення уповноваженими службовими особами; 2) наявність належним чином оформленого дозволу слідчого судді, який попередньо погоджений з Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора), на проведення окремих СРД, а саме: обшуку та огляду житла чи іншого володіння; слідчого експерименту, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, якщо при цьому особа не надала добровільної згоди на проведення такого експерименту; примусове відібрання біологічних зразків; примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи.

Доведено, що під заходами, які передбачені ч. 2 ст. 482-2 КПК України, потрібно розуміти слідчі та інші процесуальні дії слідчого, прокурора, що обмежують права і свободи народного депутата, передбачені законодавством. Однак, необхідно враховувати, що має здійснюватися обшук чи огляд не будь-яких особистих речей і транспортних засобів народного депутата, а тільки тих, що були разом з ним під час вчинення кримінального правопорушення. Наголошено на закріпленні права подання клопотань про проведення таких СРД стосовно народного депутата за Генеральним прокурором та його заступником, керівником регіональної прокуратури або його заступником.

Встановлено типові порушення, які стають законною та обґрунтованою підставою для прийняття слідчим суддею рішення про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, а також відсутність у ч. 2 ст. 235 КПК України серед обов'язкових вимог «підстав та мети його проведення». У зв'язку з чим запропоновано доповнити ч. 3 ст. 234 КПК України наступним положенням: «Слідчий суддя, встановивши, що клопотання про обшук житла чи іншого володіння особи складено без додержання вимог, передбачених частиною другою та третьою цієї статті, повертає його особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу»; ч. 2 ст. 235 КПК України пунктами 7, 8 у такій редакції: «7) підстави для проведення обшуку; 8) мета проведення обшуку».

У підрозділі 3.2 *«Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо народних депутатів України»* визначено недоліки в регулюванні

дослідженого питання, а також їх негативні наслідки для практичної реалізації НСРД щодо зазначеної категорії осіб. З огляду на доктринальні підходи представників вітчизняних наукових шкіл (М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, О. Ю. Татаров та ін.) з'ясовано, що для проведення НСРД щодо народних депутатів України необхідна сукупність підстав (фактичних і правових).

Виходячи з результатів аналізу положень КПК України, відомчих правових актів, які регламентують організацію та порядок проведення НСРД у кримінальному провадженні, практики їх застосування, а також результатів опитування практичних працівників, зроблено висновок, що однією з причин низького рівня використання результатів НСРД у вітчизняному кримінальному процесуальному доказуванні щодо народних депутатів України (до 5 %) є порушення, які допускають слідчі, прокурори під час підготовки клопотань про проведення НСРД та які стають законною й обґрунтованою підставою для відмови слідчими суддями у наданні дозволу на їх застосування.

Доведено, що положення ст. 482-2 КПК України застосовуються виключно у тих випадках, коли стороні обвинувачення достовірно відомо, що суб'єктом вчинення злочину є народний депутат України. У разі якщо особу не встановлено, але слідчий, прокурор у порядку, передбаченому гл. 21 КПК України, одержують від слідчого судді дозвіл на проведення відповідних НСРД (аудіо-, відеоконтроль, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо) чи приймають рішення про проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту для документування протиправної діяльності, після проведення яких встановлено суб'єкта вчинення – народного депутата України, то проведені стороною обвинувачення НСРД будуть визнаватися законними і такими, що не суперечать положенням ст. 482-2 КПК України, адже стороні обвинувачення не було достовірно відомо, що таким суб'єктом буде народний депутат України й такий факт лише встановлений під час провадження відповідних НСРД. Отже, результати цих НСРД можуть бути використані як докази для доказування у кримінальному провадженні.

Зважаючи на те, що на час складання слідчим, прокурором клопотання про проведення НСРД в матеріалах кримінального провадження можуть бути відсутні відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД, а їх встановлення можливе лише у результаті проведення відповідної НСРД, що автоматично виключає можливість слідчому, прокурору вказати зазначені відомості у клопотанні про проведення НСРД, запропоновано уточнити положення п. 4 ч. 2 ст. 248 КПК України та викласти його у такій редакції: «наявні відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію. У випадку відсутності таких відомостей слідчий, прокурор зобов'язані зазначити у клопотанні достатні докази, що підтверджують неможливість отримання відомостей про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію».

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації вирішено наукове завдання щодо визначення особливостей досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народних депутатів України, а також розроблення та обґрунтування на цій основі пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства і практики його застосування, основними з яких є такі:

1. Загальний огляд стану наукової розробленості та законодавчої регламентації проблем досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо народного депутата України свідчить про незначний спектр проведених досліджень з цієї тематики за різними галузевими спеціальностями. Переважна більшість наукових доробок з порушеної проблематики проведена в контексті аналізу попереднього кримінального процесуального законодавства України, а тому не повною мірою враховує та не завжди відповідає потребам правозастосовної практики. У значній кількості розроблень не враховано проблеми практики досудового розслідування, що виникли в умовах внесених змін до Конституції України й застосування нового кримінального процесуального законодавства, та яким чином дані нововведення позначилися на розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених народними депутатами України.

2. Доведено, що з оновлених положень Конституції України 2020 року не впливає можливість чи необхідність визначення у законі будь-яких особливостей притягнення народних депутатів України до кримінальної відповідальності. Народний депутат залишений суб'єктом особливого порядку кримінального провадження, передбаченого гл. 37 КПК України, й повідомлення про підозру йому вручає Генеральний прокурор або його заступник – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. У зв'язку з цим такі зміни не узгоджуються з положеннями ст. 24 Конституції України, відповідно до яких громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

3. З'ясовано, що законодавством більшості європейських країн для притягнення особи, яка користується недоторканністю, до кримінальної відповідальності не передбачено згоди відповідного компетентного органу держави. Натомість у державах пострадянського простору необхідною умовою притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка користується недоторканністю, є отримання парламентського дозволу. Така ситуація, коли інститут імунітету депутата в країнах СНД і Балтії має більш абсолютизований характер, ніж у країнах Європейського Союзу, пояснюється тим, що, по-перше, нові конституційні положення про депутатський імунітет у колишніх республіках СРСР сформувалися під впливом радянського законодавства, що досить поширено трактувало імунітет депутатів Верховної Ради СРСР та депутатів парламентів союзних республік; по-друге, переважна більшість конституцій була

прийнята парламентським шляхом, а положення про імунітет відобразили бажання парламентарів закріпити додаткові гарантії незалежності своєї діяльності.

4. Трансформація механізму початку досудового розслідування стала однією з новацій чинного КПК України. Викладені у ст. 214 КПК України положення по суті виключили рішення слідчого, прокурора про початок досудового розслідування з переліку процесуальних, а відтак, по-перше, створили умови для зниження вимог до їх законності та обґрунтованості, а, по-друге, можливість оскарження їх підстав у порядку, визначеному гл. 26 КПК України. Інформація, одержувана правоохоронними органами на початковому етапі, є неконкретизованою та обмеженою, тому здебільшого немає підстав для початку кримінального провадження саме відносно народного депутата України, оскільки не з'ясовано, чи справді ним вчинене кримінальне правопорушення. Проведення може бути розпочате лише тоді, коли є достатні дані, які вказують на ознаки складу кримінального правопорушення, причому достатність даних оцінюють у кожному конкретному випадку за внутрішнім переконанням слідчого. Внесення до ЄРДР відомостей про кримінальні правопорушення, вчинені народним депутатом України, здійснюється на загальних підставах і порядку.

5. Кримінальне провадження стосовно народного депутата України може здійснюватися лише за умови процесуального керівництва в ньому Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) або заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Запропоновано уніфікацію рішення про надання народному депутату України статусу підозрюваного шляхом складання «постанови про залучення особи як підозрюваного», у зв'язку з чим гл. 22 КПК України доповнити новою ст. 276-1 КПК України такого змісту: «Постанова про залучення народного депутата України як підозрюваного»: 1. У випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 цього Кодексу, Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури виносить постанову про залучення особи як підозрюваного. 2. У постанові зазначається зміст підозри, фактичні обставини і правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється народний депутат України, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність і наводяться мотиви прийнятого рішення. 3. Копія постанови та пам'ятка вручається підозрюваному одночасно з врученням письмового повідомлення про підозру».

6. Загальною юридичною підставою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді на основі погодженого клопотання на їх застосування з Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора). Винятки становлять окремі заходи забезпечення кримінального провадження, які можуть застосовуватися і без ухвали слідчого судді, а саме: законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 207, 208 КПК України); тимчасове вилучення майна

(ст. 168 КПК України); виклик слідчим, прокурором (ст. 133 КПК України). При ініціюванні застосування заходів забезпечення кримінального провадження стороною обвинувачення обов'язок доведення підстав і необхідності застосування конкретного заходу лежить на слідчому та прокурорі, які у випадку ініціювання вирішення слідчим суддею даного питання стосовно підозрюваного зобов'язані, зокрема, довести обґрунтованість підозри. При цьому потрібно враховувати мету таких заходів, якою є створення необхідних умов для проведення оперативного, максимально швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду провадження по суті.

З метою забезпечення прав і свобод людини щодо незаконного переслідування та в умовах, коли розмір застави в рази перевищуватиме майнову шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, наголошено, що встановлення заборони для застосування будь-яких інших видів запобіжних заходів, окрім тримання під вартою, до народних депутатів України, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, є необґрунтованим, адже це створює небезпечний прецедент, який позбавляє слідчого суддю, суд можливості самостійно у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин кримінального провадження обирати щодо такої особи запобіжний захід.

7. Правова регламентація проведення СРД щодо народних депутатів України має бути детально відображена у відповідних положеннях КПК України. Удосконалення чинного законодавства з цього питання має здійснюватися з урахуванням мети та підстав проведення тієї чи іншої СРД.

Одним із найбільших важливих питань, що виникає під час надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння народного депутата України, є законність проведення обшуку на підставі ухвали слідчого судді. Варто зауважити, що гл. 20 КПК України окремо не передбачає норму, яка б регламентувала процесуальний порядок проведення обшуку особи у кримінальному провадженні, у зв'язку з чим зроблено висновок, що обшук особи може проводитися виключно у двох випадках: 1) під час затримання особи (ч. 3 ст. 208 КПК України); 2) у ході проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 236 КПК України).

8. Для проведення НСРД щодо народних депутатів України необхідна сукупність правових і фактичних підстав. Фактичними підставами проведення НСРД щодо народних депутатів України є наявність достатніх відомостей в матеріалах кримінального провадження, що свідчать про можливість досягнення її мети. Достатність таких відомостей визначається їх здатністю формувати в уповноваженого суб'єкта внутрішнє переконання про можливість досягнення цієї мети. Правові підстави включають наявність законодавчих норм, що регламентують можливість проведення певної НСРД щодо таких осіб; відповідного процесуального документа, який відповідає встановленим вимогам, що надає право уповноваженому суб'єкту здійснювати певну НСРД.

Основними проблемними питаннями, що виникають у процесі проведення НСРД щодо народних депутатів України у кримінальному провадженні, є: недотримання слідчими, прокурорами вимог ч. 2 ст. 248 КПК України під час

складання, подання та розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НСРД (35 %); неможливість отримання на момент складання та розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НСРД доказів, що свідчать про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД (31 %); недосконалість процесуального порядку ознайомлення слідчим суддею з матеріалами кримінального провадження, якими слідчий, прокурор обґрунтовують необхідність проведення НСРД (21 %); неоднозначність слідчо-судової практики у застосуванні положень ст. 250 КПК України; відсутність законних можливостей проведення НСРД до постановлення ухвали слідчим суддею з метою безпосереднього переслідування народного депутата України, який вчинив тяжкий або особливо тяжкий злочин, або забезпечення збереження доказів його вчинення (14 %).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Танривердієв Х. М. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо народних депутатів України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 4. С. 154–159.
2. Танривердієв Х. М. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 156–161.
3. Танривердієв Х. М. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо народних депутатів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 184–189.
4. Танривердієв Х. М. Регламентації кримінальної процесуальної діяльності щодо осіб, які користуються недоторканністю: міжнародно-правовий досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2019. Вип. 54. Т. 2. С. 155–160.
5. Танривердиев Х. М. Народный депутат Украины как субъект уголовной процессуальной деятельности. *Право и Закон*. 2020. № 1. С. 158–164 (Кыргызская Республика).
6. Танривердієв Х. М. Особливості повідомлення про підозру народним депутатам України. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 233–240.
7. Танривердієв Х. М. Особливості застосування депутатської недоторканості: міжнародно-правовий досвід. *Становлення та розвиток наукових досліджень: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 трав. 2016 р.)*. Київ: ГО «Фундація науковців та освітян», 2016. С. 39–41.
8. Танривердієв Х. М. Проблемні аспекти нових підходів до початку досудового розслідування. *Становлення та розвиток наукових досліджень: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 трав. 2017 р.)*. Київ: ГО «Фундація науковців та освітян», 2017. С. 48–50.
9. Танривердієв Х. М. Деякі питання повідомлення особі про підозру. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності та використання*

спеціальної техніки: матеріали круглого столу (Дніпро, 6 груд. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 159–161.

10. Танривердієв Х. М. Інститут заходів забезпечення кримінального провадження. *Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 трав. 2019 р.). Кривий Ріг: КФ Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 115–117.

11. Танривердієв Х. М. Збирання доказів як елемент процесу доказування. *Становлення та розвиток наукових досліджень*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої Дню науки України (Київ, 17–18 трав. 2019 р.). Київ: ГО «Фундація науковців та освітян», 2017. С. 23–25.

12. Танривердієв Х. М. Загальні умови проведення негласних (слідчих) розшукових дій. *Правова освіта: науковий погляд молодих вчених*: матеріали наук.-практ. конф. до Міжнародного дня освіти (Київ, 24 січ. 2020 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2020. С. 105–107.

АНОТАЦІЯ

Танривердієв Х. М. Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства та теорію кримінального процесуального права України. Показано генезу наукових досліджень і законодавчої регламентації досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю. Надано характеристику народному депутату України як суб'єкту кримінальної процесуальної діяльності. Здійснено аналіз міжнародно-правового досвіду регламентації кримінальної процесуальної діяльності щодо осіб, які користуються недоторканністю. З'ясовано початок досудового розслідування в цій категорії кримінальних проваджень, встановлено процесуальний порядок повідомлення про підозру таким особам і порядок застосування щодо них заходів забезпечення кримінального провадження. Встановлено межі проведення слідчих (розшукових) дій та висвітлено особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо народних депутатів України.

Ключові слова: народний депутат України, кримінальне провадження, процесуальний порядок, недоторканність, заходи забезпечення кримінального провадження, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Танривердиев Х. М. Досудебное расследование в уголовных производствах относительно народных депутатов Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2020.

В диссертации осуществлено комплексное исследование теоретических и практических проблем досудебного расследования в уголовном производстве относительно народных депутатов Украины, учитывая нормативные положения действующего уголовного процессуального законодательства и теории уголовного процессуального права Украины. Определены теоретические и практические проблемы досудебного расследования в уголовном производстве относительно народных депутатов Украины, на основе критической обработки положений теории уголовного процесса, анализа правоприменительной практики сформулированы выводы концептуального характера, которые позволили решить ряд задач практико-прикладного характера.

Аргументировано, что уголовная процессуальная деятельность Генерального прокурора в досудебном расследовании относительно народных депутатов Украины имеет не надзорный, а обвинительный характер, поскольку он вносит сведения в Единый реестр досудебных расследований, формирует обвинение путем организации досудебного расследования и осуществления процессуального руководства им; его профессиональный интерес заключается в осуществлении досудебного расследования в строгом соответствии с требованиями закона в целях формирования доказательств обвинения, которые являются надлежащими, допустимыми, достоверными и достаточными для обоснованного утверждения о виновности обвиняемого в совершении уголовного преступления.

Разработан алгоритм (программа) действий субъектов досудебного расследования (прокурора, следователя) в уголовных производствах относительно народных депутатов Украины с момента установления факта совершения уголовного преступления до направления уголовного производства в суд. Предложены направления совершенствования порядка принятия решения о начале досудебного расследования уголовных преступлений, совершенных народным депутатом Украины, на основании Единого реестра досудебных расследований, решения в связи с этим вопросов подследственности, учета уголовных правонарушений, движения уголовных производств, сообщение о подозрении, применение мер обеспечения уголовного производства.

Выделены и описаны поисково-познавательные возможности разновидностей типичных следственных и негласных следственных (розыскных) действий, которые проводятся по уголовных производствах относительно народных депутатов Украины, которыми являются те, что направлены исключительно на получение доказательств (аудио-, видеоконтроль лица, снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей, снятие информации с

электронных информационных систем, наблюдение за лицом, контроль за совершением преступления в форме специального следственного эксперимента), на решение розыскных задач (установление местонахождения радиоэлектронного средства) и двойного назначения (мониторинг банковских счетов).

Раскрыты особенности осуществления следственных и негласных следственных (розыскных) действий с учетом правового статуса народных депутатов Украины, сочетающие в определенной последовательности процессуальные действия, оперативно-розыскные и организационные меры, меры обеспечения уголовного производства. Обосновано, что несоблюдение гарантий деятельности этих лиц, предусмотренных Уголовным процессуальным кодексом Украины и нормативно-правовыми актами, определяющими их правовой статус, при принятии отдельных процессуальных решений и осуществлении процессуальных действий влечет признание полученных доказательств недопустимыми.

Ключевые слова: народный депутат Украины, уголовное производство, процессуальный порядок, неприкосновенность, меры обеспечения уголовного производства, следователи (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия.

SUMMARY

Tanriverdiev Kh. M. Pre-trial investigation in criminal proceedings against People's Deputies of Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscripts.*

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational and Investigative Activities. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the complex research of theoretical and practical problems of pre-trial investigation in criminal proceedings against People's Deputies of Ukraine, taking into account the normative provisions of the current criminal procedural legislation and the theory of criminal procedural law of Ukraine. The genesis of scientific research and legislative regulation of pre-trial investigation in criminal proceedings against persons enjoying immunity has been covered. The description of the People's Deputy of Ukraine as a subject of criminal procedural activity has been given. The analysis of the international legal experience of regulation of criminal procedural activity concerning persons enjoying immunity has been carried out. The beginning of the pre-trial investigation in this category of criminal proceedings has been clarified, the procedural procedure for notifying such persons of suspicion and the procedure for the application of measures to ensure criminal proceedings against them have been established. The framework of conducting investigative (search) actions have been established and the peculiarities of conducting covert investigative (search) actions against People's Deputies of Ukraine have been highlighted.

Keywords: People's Deputy of Ukraine, criminal proceedings, judicial proceedings procedural order, immunity, measures to ensure criminal proceedings, investigative (search) actions, covert investigative (search) actions.